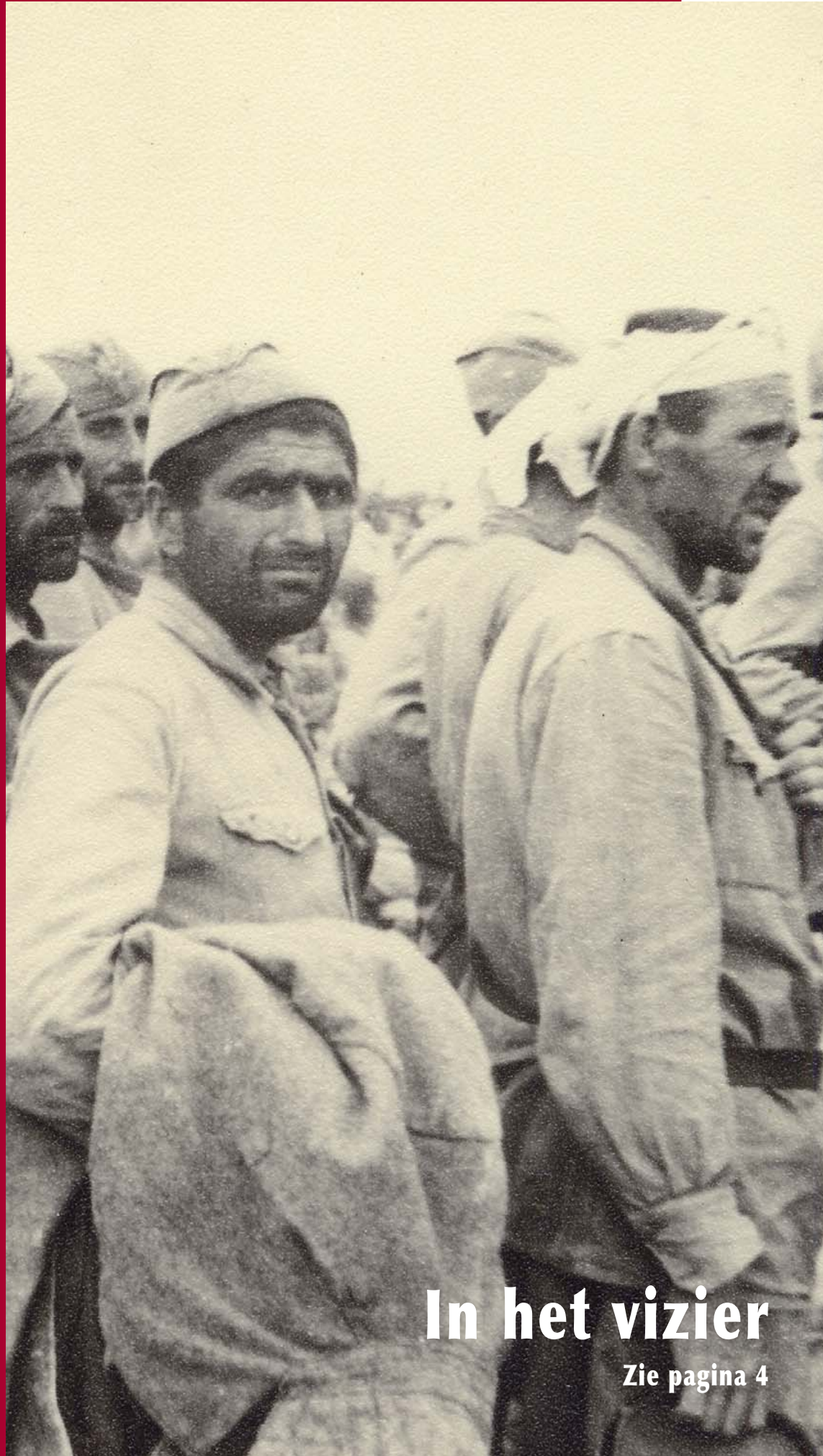

NIEUWSBRIEF

'Reacties kunnen soms emotioneel zijn'	2
Strijd om de citadel van Antwerpen	6
Napoleon valt Rusland binnen	8
Jassenboekje must voor uniformenliefhebber	10
Aanwinst: lontslotmusket Staatse leger	11
1672: Friezen en Groningers keren bisschoppelijke storm	12
Airborne Museum Hartestein, Oosterbeek	14

In het vizier

Zie pagina 4

'Veteranen reageren soms heftig'

door Hans van Lith (tekst en foto's)

"Het Legermuseum 'faciliteert educatie', met andere woorden maakt het bezoekers via de collectie mogelijk hun eigen mening te vormen. Belangrijk is dat je de zaken zo objectief mogelijk stelt. Dat is mijn rol. Ik ga ook geen discussies aan. Als ik zou zeggen dat de Tweede Wereldoorlog goed of slecht was, krijgt mijn werk ineens een heel ander karakter. Ik probeer neutraal te blijven."

2

Sam Lansen: "De naderende verhuizing voelt dubbel. Het huidige gebouw is perfect. Het idee dat hier prins Maurits heeft gelopen, is geweldig. Tegelijk is het spannend betrokken te zijn bij de oprichting van het nieuwe museum."

Aan het woord is Sam Lansen (27). Hij houdt zich in het museum bezig met groepsreserveringen, publieksactiviteiten en het aansturen van de werkstudenten. Deze laatsten worden op veel plaatsen ingezet: de ingangsbalie, de restauratie, het Collectie Informatie Centrum en als begeleiders van groepen. Dat vereist toch kennis van het onderwerp? "Voor elke functie is een werkinstructie en we werken ze in. Dat doe ik zelf of een andere ervaren medewerker. Belangrijk is dat ze flexibel zijn en zowel met kinderen als met onderzoekers bij het CIC kunnen omgaan. Bij het aannemen wordt daar speciaal op gelet." Wat aarzelend: "Nee, ik denk niet dat een uitgesproken pacifist en tegenstander van het leger wordt aangenomen."

Bij de voorpagina:

27 april is de nieuwe foto-expositie *Vreemden in het vizier* in het Legermuseum geopend. De tentoongestelde foto's zijn tijdens de Tweede Wereldoorlog gemaakt door Duitse soldaten. De foto op het omslag toont Russische krijsgevangenen, vermoedelijk op de Krim (Oekraïne) geschoten in 1941. (Particuliere collectie)

Soms begeleidt hij zelf bezoekers. "Heel bijzonder vind ik, dat ik de ene keer op de wapenzolder een wapen uit elkaar haal voor een groep militairen en een andere keer kinderen die een feestje hebben, rondleid in het museum. Dat zal ik nooit van mijn leven ergens anders tegenkomen!" Maar hij onderkent de valkuilen daarbij: "Sommige zaken liggen hier nu eenmaal gevoelig." Er komen leerlingen en onderwijskrachten, die proberen een discussie over de krijgsmacht uit te lokken, ook kinderen met indringende vragen en veteranen vanaf 'Indië' tot 'Kunduz'. Discussies vermijdt Sam, op vragen geeft hij zo objectief mogelijk antwoord. De reacties van veteranen zijn soms heftig, zeker bij exposities als over Uruzgan. Maar ook voor andere bezoekers kan het emotioneel zijn. "Ik ben met een vriend, een Albanees uit Kosovo, het museum rond geweest. Ik liet hem de interactieve film *Onder vuur. Militaire Dilemma's* zien en ik voelde weer de haat bij hem tegen de Serviërs. Hij had tranen in zijn ogen."

Hier liep Maurits

Sam was nooit militair, maar de techniek van tanks en vliegtuigen fascineerde hem wel. Met een bevriende vlieger naar de basis Gilze-Rijen was een 'gebeurtenis van klasse'. "Een bezoek aan een hangar, dat vond ik prachtig natuurlijk!"

Sam's oorspronkelijke keuze van opleiding leek hem op een heel ander loopbaanpad te brengen: hij voltooide een mbo-opleiding technische informatica. Hij wilde verder en probeerde hbo-communicatie en multimediadesign. "Maar ik miste de gave van het creatieve; het 'scheppen' lukte me niet." Toch wilde hij een hbo-opleiding volgen. "Ik was in die tijd erg bezig met vrijetijdswerk voor jongeren en kreeg het advies de richting 'vrijetijdsmangement' op te gaan." Om zijn blik wat te verbreden, verliet hij zijn geboorteplaats Delft en ging naar de hogeschool in Breda.

"Veel studenten zitten tegen het einde van zo'n 'hippe' opleiding met de vraag van 'wat ga ik nou doen?' Want je weet in feite een beetje van een hoop. Via Andrea Manus van het Legermuseum hoorde ik dat ze behoefte hadden aan een stagiair. Deze moest ten eerste een afstudeeronderzoek doen naar de wensen en behoeften van toekomstige bezoekers en dan speciaal gericht op dagrecreanten – ouders met kinderen – en museumkaarthouders. Tweede opdracht was het identificeren van de succesfactoren van de grootste vijftien niet-kunstmusea. Hij moest daarvoor vooral mensen interviewen. Van het Legermuseum bleken die doorgaans maar een vage voorstelling te hebben. Na het inleveren van zijn scriptie, solliciteerde hij bij het Legermuseum, waar hij inmiddels alweer tweeënhalf jaar met plezier werkt. "Ik heb me hier goed kunnen ontwikkelen."

Meer uit collectie halen

De naderende verhuizing naar Soesterberg voelt heel dubbel: "Het gebouw hier is perfect. Het idee dat prins Maurits er ooit heeft gelopen is geweldig. Het maakt zó deel uit van onze geschiedenis ... Tegelijk is het spannend en leuk dat er een nieuw museum komt, waar je ruimte hebt en waar je misschien tanks kunt laten rijden. Je kunt meer uit de collectie halen, de kenniseducatie krijgt meer faciliteiten. Het is zeker goed voor het bestaansrecht van het museum. Ik ben heel enthousiast.

Hoe vaak maak je het mee dat je betrokken bent bij de oprichting van een nieuw museum?" Toch ervaart Sam ook onzekerheid: "De tijdelijke sluiting van het museum heeft direct invloed op mijn huidige werk. Als wij in Delft geen publiek meer hebben, wat dan? Het nieuwe museum is voorlopig nog niet open." Verder wil Sam beslist doorgroeien. Vraag is of dat bij een museum zal zijn, want de commerciële kant – vooral het verkopen van een product waarin hij gelooft, zoals de software van Apple – trekt hem sterk. Hij denkt soms aan een baan waarin hij grote ondernemingen hierover kan adviseren.

Medewerker Sam Lanser reserveert bezoeken aan het Legermuseum en stuurt de werkstudenten aan. Hij is nooit soldaat geweest, maar heeft wel interesse voor militaire techniek.

De nieuwe tijd

Tussen het moment waarop ik dit voorwoord schrijf en u het in druk leest in deze Nieuwsbrief, is door het 'bevoegd gezag' de nieuwe tijd ingeluid: besloten is welk consortium het nieuwe museum in Soesterberg gaat bouwen en exploiteren. Vanwege de juridische formaliteiten is die uitkomst officieel nog niet definitief, maar

(Foto: Wim den Dunnen)

bekend is dat het consortium onder leiding van Heijmans de winnaar is. Wij wachten met spanning af. Mooi wordt het zeker, maar vele varianten zijn mogelijk. Parallel daaraan denken wij evenals de vrienden MLM aan wat dit voor ons gaat betekenen. Er zijn drie opties: of met de komst van het ene museum in Soesterberg gaan wij over naar een gezamenlijke vriendenstichting, of blijven wij als aparte vriendenstichtingen (met natuurlijk onderlinge samenwerking waar mogelijk) voortgaan, of de tussenvorm van een vriendenstichting met twee onderafdelingen. In die tussenvorm kunnen de vrienden kiezen of zij meer betrokken willen zijn bij landmacht- dan wel luchtmachtachtige activiteiten of bij allebei. Kortom, een wat bewerklijker, maar meer op maat gesneden benadering. De voorkeur van het bestuur gaat uit naar een gezamenlijke vriendenstichting. Maar als overgangmaatregel om iedereen te laten wennen aan de nieuwe tijd, is waarschijnlijk de tussenvorm de beste oplossing. Wij stellen uw mening hierover op prijs. Aarzelt u niet om deze aan het bestuur kenbaar te maken met een mailtje aan: vrienden@legermuseum.nl. Ook in ander opzicht breekt de nieuwe tijd door. Het Legermuseum is sinds kort via knoppen op de website (www.legermuseum.nl) te volgen op diverse sociale media, waaronder Twitter, Facebook, YouTube en een legermuseum-weblog. Om van Twitter en Facebook gebruik te maken, hebt u een account nodig; voor YouTube en het weblog niet. Via Twitter en Facebook informeert het Legermuseum u over diverse activiteiten in het museum en wordt u ook doorverwezen naar items op website en weblog. Deze media geven ook de mogelijkheid te reageren op onderwerpen, waardoor de Vrienden hun kennis met het Legermuseum kunnen delen. Op YouTube zijn filmpjes te vinden die het museum heeft gemaakt, zoals filmpjes van bezoekers en interviews met bezoekers over hun onderzoek in het Collectie Informatie Centrum (CIC). Op het weblog staan allerlei interessante korte artikelen over actuele onderwerpen en over projecten binnen het museum, zoals boek van de maand, aanwinsten en interessante vragen met antwoorden die gesteld zijn aan CIC en conservatoren. Kortom, een nieuwe tijd en een nieuwe wereld. Het blijft spannend en wij houden u op de hoogte!

Gijs Scholtens
voorzitter

Nieuwe foto-expo: Vreemden in het vizier

'Géén executies en géén eigen doden'

door Hans van Lith

'Geen executies en geen eigen doden', dat waren de belangrijkste beperkingen die de Duitse legerleiding tussen 1939 en 1945 oplegde aan (particulier) fotograferende Duitse militairen. Foto's maken werd zelfs gestimuleerd met als achtergrond: geruistellen van het thuisfront. "Met mij gaat het goed."

Honderdduizenden namen hun camera mee en het aantal foto's was een veelvoud daarvan. Beelden van het kazerneleven, de opmars naar het oosten of het westen, de bezettingstijd, het land waar ze verbleven en van de plaatselijke bevolking. De opnamen werden naar huis gestuurd en thuis in albums geplakt, voorzien van bij-schriften. Die albums verstoften uiteindelijk vaak in diepe lades of op zolders. Tot dat enige jaren geleden twee Duitse onderzoekers Petra Bopp en Sandra Starke ze weer boven water wisten te brengen. Die fotoalbums in combinatie met de bij-schriften beantwoordden twee belangrijke vragen: hoe zagen Duitse militairen de Tweede Wereldoorlog en hoe keken ze aan tegen andere volkeren (vaak waren ze nooit eerder in het buitenland geweest)? Wezenlijk hierbij was dat het allemaal 'particuliere kiekjes' waren met een persoonlijke kijk op de dingen – en geen officiële opnamen van de Duitse propaganda! In 2009 organiseerden Bopp en Starke opzienbarende exposities in vier Duitse

steden (overigens niet te verwarren met de eerdere Wehrmachtstentoonstelling!).

Naar Delft

Een deel van dit onthullende Duitse materiaal is nu tentoongesteld in het Legermuseum, onder de titel *Vreemden in het vizier. Fotoalbums van Duitse soldaten uit de Tweede Wereldoorlog*. Als partner treedt het Rijksmuseum op, dat ook privéalbums van Duitse militairen heeft over Nederland tot ongeveer 1943. Het accent in Delft valt vooral op de verschillende kijk die de Duitse soldaat in Nederland en die zijn wapenbroeder aan het Oostfront op de zaken heeft. Historicus Frodo Terpstra en zijn vrouw Martha Bakker – oud-conservator van het Amsterdamse Verzetsmuseum – namen de inrichting en samenstelling voor hun rekening. Frodo: "De Duitse militair keek positief tegen Nederland aan, maar negatief tegen het oosten. Die tegenstelling is heel confronterend."

Voor de Duitse tentoonstellingen hebben

Fotograferende Duitse soldaat, plaats en datum onbekend. (Particuliere collectie)

Duitse soldaten van een kustwachtbatterij op de Dam in Amsterdam, november 1941. (Collectie Rijksmuseum)

Duitse soldaat met Nederlandse vriend, met opschrift op de achterkant: "Mein Freund Kurt de Kievit, wir haben beide verschiedene genever getrunken." (Collectie Rijksmuseum)

Bopp en Starke drie veteranen geïnterviewd, die aan de hand van hun albums hun ervaringen vertellen en waarom ze bepaalde foto's hebben gemaakt. In Delft wordt dat nog aangevuld met een vraaggesprek van het Verzetsmuseum met een Duitser die in Nederland was gelegerd. In 1943 als achttienjarige opgeroepen, kwam hij uiteindelijk bij een afdeling van de 16e Luftwaffe Division bij de kustwacht in Katwijk terecht. Hij vertelde over de prettige contacten met Nederlandse meisjes, over zijn bezoeken aan Leiden en Den Haag, over bioscoop- en theaterbezoek en over het positieve beeld dat hij van ons land had: sympathieke bevolking, een mooi land bekend om zijn oude meesters. Dit beeld wordt aangevuld door fotoseries van twee Duitse militairen over hun leven in bezet Nederland vanaf 1940. Een van hen maakte zelfs een fietstocht door ons land. De ander verhaalt hoe kinderen hem enthousiast begroeten als hij met zijn afde-

Russische krijgsgevangenen worden afgevoerd, plaats en datum onbekend. (Collectie Münchner Stadtmuseum)

ling aankomt in Raamsdonksveer. Er zijn foto's van een dagje winkelen in Amsterdam, een bezoek aan Volendam en een dagje strand in Scheveningen. Dit zijn natuurlijk wel foto's uit de beginjaren. Later na 1943 werd de situatie ook in bezet Nederland grimmiger. Of het optimistische beeld werd bijgesteld blijft verborgen.

Denigrerend

De foto's van het Oostfront en met name uit Rusland zijn anders van karakter. Meer oorlogsfoto's: van beschietingen, van een omsingeling, van dode en krijgsgevangen Russen, van oorlogshandelingen, van het vastzitten in de modder en problemen met de sneeuw, van de Jodenvervolgung. Maar toch ook wel van het landschap. Er zijn veel kleurendia's van de belegering van Leningrad en van de strijd om Charkov en zwart-witfoto's uit de Oekraïne. Frodo aarzelt over Stalingrad. Deze zijn in elk geval niet in Delft te zien. Het Duitse 6e leger werd daar immers volledig gevangen genomen en slechts weinigen keerden terug. Van het sturen van foto's zal ook daardoor weinig gekomen zijn.

De Duitse soldaat dacht (geïndoctrineerd) negatief over de Russische bevolking en ook dat zie je terug in specifieke foto's van arme boeren, van hun armoedige huizen. "Je ziet ook veel meer racistische opnamen, terwijl de foto's in Nederland vooral toeristisch zijn." Dat racisme kwam onder andere tot uitdrukking in de bijschriften in de opgedoken albums. "Bij de foto's van een Joodse man in een Russisch dorp stond bijvoorbeeld: 'Ook Joden voelen zich hier thuis'. Heel cynisch! Op foto's

van het Oostfront begint langzamerhand het geweld tegen de bevolking door te druppelen", aldus Frodo. "Zoals gezegd, waren er twee restricties: geen executies en geen eigen doden. Aan het laatste hielden de soldaten zich, maar executies fotograferden ze toch wel. Je ziet ook veel opnamen van Russische krijgsgevangenen en in een enkel geval in brand gestoken huizen. De censuur was trouwens mild." Foto's of rolletjes konden doorgaans zonder veel problemen naar huis worden gestuurd, hoewel veel militairen wel zelfcensuur toepasten en hun 'ergste' opnamen niet altijd opstuurden. Het bleef toch steeds een beetje de sfeer van 'met mij gaat het goed' en 'thuis moeten ze niet ongerust worden'. Die scherpe tegenstelling tussen de foto's uit het westen en uit het oosten wordt op de tentoonstelling geaccentueerd door de zaal duidelijk in tweeën te delen en zo een scherpe scheiding tussen beide aan te brengen.

Verloop

Het verloop van de oorlog en de omstandigheden daaromheen zijn ook in de fotografie en op de expositie grotendeels terug te vinden. Uniek zijn de kleurendia's uit het allereerste begin, toen Agfa met dit systeem experimenteerde. Enkele militairen – onder andere een medewerker van IG Farben – werkten daar privé mee. Maar na 1941 werd het kleurenmateriaal gereserveerd voor de officiële Propaganda Kompanien van de Wehrmacht. Blevens over de zwart-witfoto's, die in die tijd doorgaans nog een heel klein formaat (4 x 5,5 cm) hadden. Voor de tentoonstellingen werden ze vaak 'opgeblazen' tot

een bruikbaar afmeting.

In de foto's zelf zien we de periode 1939-1945 terug. Aanvankelijk waren het onschuldige beelden van rekruten in uniform, van hun maten, van slaapzalen, van oefenmarsen. Vervolgens kreeg je beelden van de veldtocht in Polen, Frankrijk, Rusland, Italië (soms opeenvolgend, overigens zijn Frankrijk en Italië in Delft niet te zien) met toch steeds als ondertoon 'we zijn lekker op weg' en 'kijk eens hoe goed we het hier hebben'. Ook graven van gesneuvelde maten werden direct al in Polen (1939) en in Nederland (1940) gefotografeerd. Dat mocht wel (onder het motto 'zelfs voor de gesneuvelde wordt gezorgd'). Daarna lopen de genres in het westen en het oosten meer uiteen. Later – als in het oosten de terugtocht plaatsvindt, zijn er toch nog wel geruststellende plaatjes – 'lekker zwemmen in een riviertje, terwijl de Russen verderop oprukken' – maar dan droogt de stroom langzamerhand op. Frodo: "Velen vernietigden hun camera's en foto's in krijgsgevangenschap, maar een flink aantal ging ook toen nog door. Van een van de geïnterviewden weten we dat hij besepte een samenhangend verhaal te moeten maken. Hij had naast zijn militaire uitrusting altijd zijn toestel bij zich en fotografeerde als het maar even kon, zelfs als de kogels om zijn oren floten."

De expositie in Delft loopt van 27 april tot en met 29 juli 2012 in de Rode Zaal. Een catalogus en een wetenschappelijke uitgave (beide in het Duits) zijn verkrijgbaar.

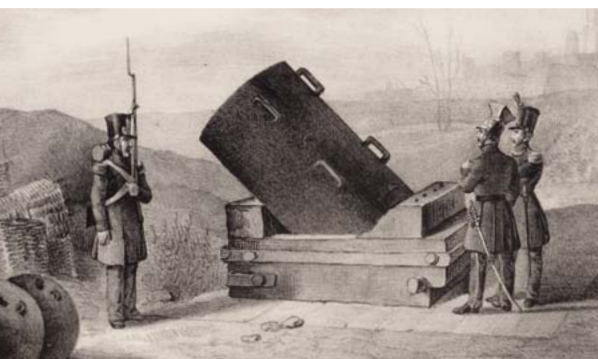
Duizend bommen en granaten op Antwerpen

door Edwin Ouwejan

In december 1832 bestoken Franse mortieren en kanonnen wekenlang genadeloos de Nederlandse manschappen die zich verschanst hebben in de citadel van Antwerpen. Terwijl de bewoners van Antwerpen getuigen zijn van dit indrukwekkende maar dodelijk vuurwerk, wordt de situatie van de Nederlanders steeds nijpend. Na drie weken moeten ze buigen: de vlag wordt gestreken. Een van de laatste Nederlandse bastions op Belgisch grondgebied gaat daarmee door Franse interventie verloren.

De Belgische Opstand in 1830 betekent het einde van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Het leger van het koninkrijk valt rap uit elkaar doordat Belgen hun eenheden massaal verlaten. In de chaos van de opstand trekken de Nederlandse troepen rondom Antwerpen zich terug in de zestiende-eeuwse stervormige citadel. Deze bevindt zich in het centrum van de stad aan de rivier de Schelde. De oude houwdegen generaal Chassé (1765-1849) voert het bevel. De situatie rondom de citadel is gespannen. Er heerst wanorde in de

6

Een van de zware Franse mortieren die met veel effect werden ingezet. Dit wapen schoot projectielen van 1.000 pond af. (Collectie Legermuseum)

De citadel werd zwaar beschadigd door het Franse bombardement. (Collectie Legermuseum)

stad. Weliswaar is er een wapenstilstand gesloten, maar de Belgische vrijkorpsen houden zich steeds minder aan deze afspraak. De Hollandse aanwezigheid in de citadel en op de Schelde daagt hen voortdurend uit. Op 17 oktober 1830 geeft generaal Chassé het bevel de stad te bestoken vanuit de citadel. Het bombardement duurt zevenenhalf uur. Veel huizen in het centrum van Antwerpen raken beschadigd en er vallen 85 slachtoffers. Waarom Chassé besluit de stad te bombarderen, is tot op heden onduidelijk. Historici nemen aan dat het een reactie is op de Belgische beschieting van Nederlandse schepen op de Schelde. Het bombardement leidt in Nederland tot grote euforie. Eindelijk laat de leeuw zijn tanden zien: "Hollands eer is dankzij God gewroken!", aldus een anoniem gebleven dichter. Maar in België en ook in het buitenland, wordt het bombardement alom veroordeeld als onnodig en barbaars. Zelfs bij de meest Oranjegezinde Belg verdwijnt nu elke sympathie voor de Nederlanders. Het bombardement wekt zoveel wrevel dat het voorlopige bewind van België vastlegt dat een afstammeling van de Oranjes nooit de Belgische troon mag bestijgen.

Ultimatum aan Willem I

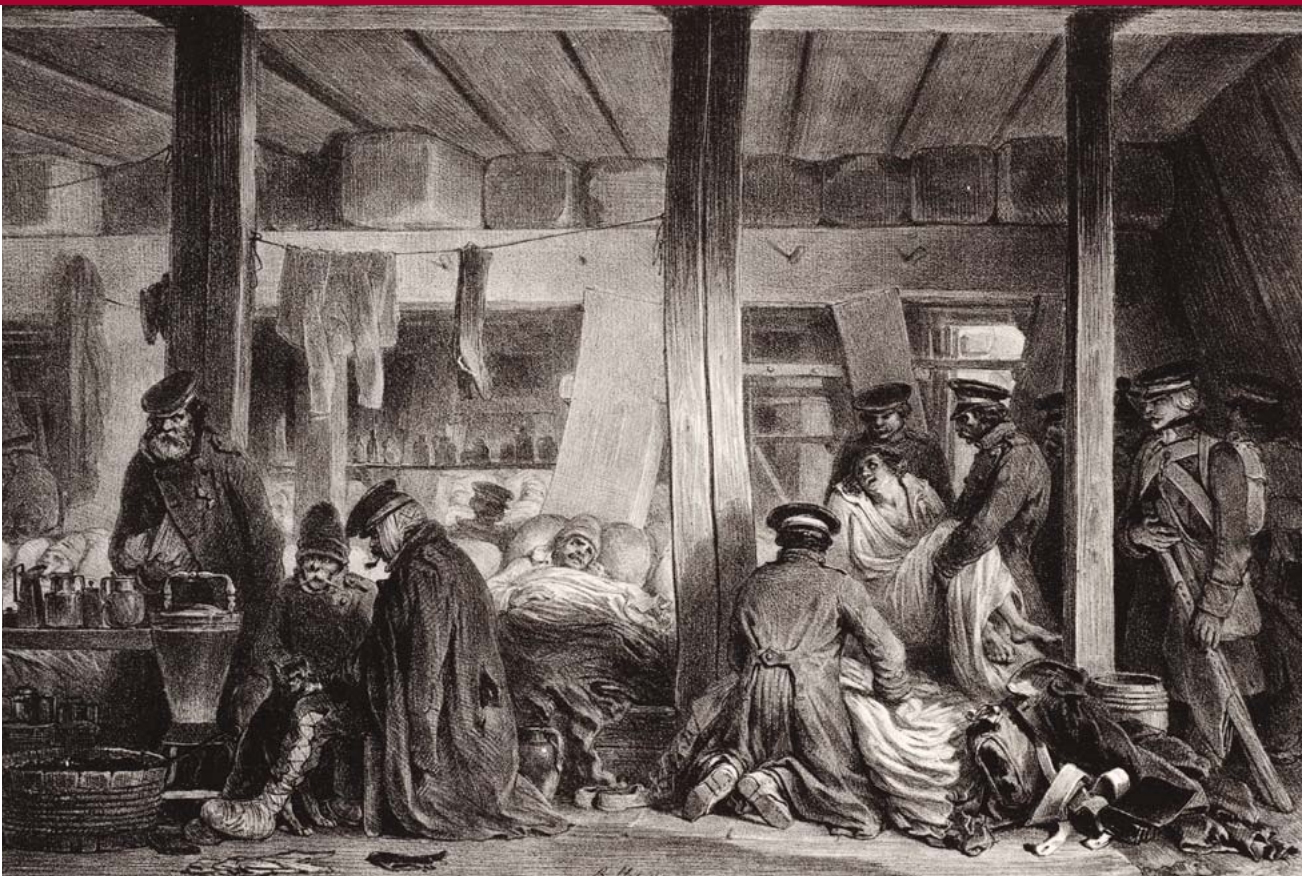
Na de vernederende aftocht uit België zint koning Willem I op eerherstel. De onderhandelingen tussen de grote mogendheden over de situatie in de Nederlanden verlopen niet voorspoedig. Door militair in te grijpen, hoopt de koning gunstigere voorwaarden af te dwingen. De zogenaamde Tiendaagse Veldtocht verloopt voorspoedig: het Belgische Maasleger wordt verslagen en Leuven veroverd. De Belgische staat dreigt ten onder te gaan. De Fransen

schieten de Belgen echter te hulp. Koning Willem I wil geen confrontatie en trekt zijn troepen terug. Antwerpen blijft, net als Maastricht en enkele Scheldeforten, in Nederlandse handen; geïsoleerd in vijandig gebied. De Nederlanders beheersen wel de rivier de Schelde en zijn zo in staat om de citadel te blijven bevoorraden.

De militaire macht getoond tijdens de Tiendaagse Veldtocht pakt goed uit bij de onderhandelingen in Londen. In 1832 komen betere voorwaarden voor de scheiding op tafel en komt het tot een akkoord: het Verdrag van 24 Artikelen. Volgens dat verdrag moet Nederland de citadel in Antwerpen ontruimen. Dat weigert de koppige koning echter. De Fransen en Engelsen stellen Willem I een ultimatum: ontruim voor 1 november het fort! De Nederlandse koning houdt echter voet bij stuk. Frankrijk besluit in te grijpen. Maar-schalk Gérard (1773-1852) krijgt de opdracht om met het 65.000 man sterke Armée du Nord de citadel tot overgave te dwingen. Als Chassé dit hoort, vaardigt hij strijdvaardig de volgende dagorder uit: "Binnen weinig dagen zal zich een Fransch leger voor deze muren vertonen om ons zoo mogelijk tot de overgave van deze sterkte benevens de onderhorige Forten met kracht van wapens te dwingen. Vol vertrouwen op de regtvaardigheid onzer zaak en gerust op uw beproefde moed en verknochtheid aan Koning en Vaderland zullen wij dit leger onverschrokken te gemoet zien."

Methodische belegering

In het kielzog van maarschalk Gérard volgt generaal Haxo van de Franse genie. Haxo, net als Gérard een veteraan van het leger van Napoleon, is een specialist op het gebied van vesting-

Verzorging van de Nederlandse gewonden in de citadel tijdens het beleg. (Collectie Legermuseum)

bouw. Hij pakt de belegering planmatig en wetenschappelijk aan. Zijn methodische aanpak kost weliswaar tijd, maar spaart mensenlevens. Eerst worden loopgraven gegraven en vervolgens mortieren geconcentreerd ingezet. Stap voor stap brokkelt de verdediging af. Beide partijen zijn overigens overeengekomen om alleen de zuidelijke kant van de citadel aan te vallen. Op die manier wordt de stad Antwerpen zo veel mogelijk gespaard. De Belgen leveren de Fransen mortieren en munitie, maar blijven afzijdig.

Vanaf 4 december 1832 wordt de citadel aanhoudend bestookt met mortieren en kanonnen. De citadel biedt de manschappen onvoldoende bescherming tegen dit geweld. De situatie wordt onhoudbaar: voedsel en water raken op. De prenten en schilderijen uit die tijd geven een goed beeld van de wanhopige situatie. Hulp van buiten is niet mogelijk, omdat de Engelse marine de Nederlandse havens blokkeert. Koning Willem I heeft Chassé de opdracht gegeven niet tot het uiterste te gaan en zeker niet zijn toevlucht te nemen tot een wanhoopsdaad zoals de zelfmoord van Van Speijk (die ging liever de lucht in dan zijn schip over te geven aan de Belgen). Na drie weken van aanhoudende belegering geeft Chassé zich op 23 december 1832 over aan Gérard. Met

opgeheven hoofd mogen de Nederlanders de citadel verlaten.

Nasleep

De overgave is het laatste wapenfeit in de Belgische Opstand. De belegering kost aan Nederlandse zijde 122 doden en vele honderden gewonden. Behalve een tijdelijke opleving van Nederlandse trots en vaderlandsliefde, levert het koppige verzet van Willem I niks op. Er is geen winst aan de onderhandelingstafel. En Nederland houdt ook zonder het bezit van de citadel greep op de Schelde. Ook aan Franse zijde zijn de verliezen fors: 871 doden en gewonden. De dankbare Belgische koning Leopold deelt hoge onderscheidingen uit aan Franse soldaten. Ook maarschalk Gérard wordt geëerd. Merkwaardig genoeg komt er geen monument voor de Franse doden en gewonden in Antwerpen, maar meer zuidelijk in Doornik.

De Nederlandse manschappen en hun oude generaal hebben met hun standvastigheid de bewondering van de Fransen gewekt. Toch moeten zij tot juni 1833 in Franse gevangenschap blijven. Thuisgekomen worden de manschappen onderscheiden met de Citadel-medaille. Chassé wordt overladen met loftuitingen van de koning en het volk. Bescheiden stelt hij echter: "Ik heb niets gedaan dan mijnen plicht."

Na zijn vrijlating wordt Chassé gouverneur van Breda. De koning belooft hem een levenslang generaalsalaris. Als zijn roem enigszins is opgedroogd, maakt de Hollandse zuinigheid een einde aan deze geldelijke beloning. Chassé sterft in 1848 en wordt in stilte begraven. Zijn naam zal altijd verbonden blijven aan het bombardement van Antwerpen en de halsstarrige bezetting van de citadel. Daarmee wordt zeker geen recht gedaan aan zijn lange carrière in Bataafse, Hollandse, Franse en Nederlandse dienst en zijn verdiensten op de slagvelden van Spanje en Waterloo. De citadel maakt in 1869 plaats voor stedelijke ontwikkeling. Op de plek van de vesting is nu onder meer het museum van Schone Kunsten te vinden. De nog in de citadel aanwezige stoffelijke resten van Nederlandse soldaten worden met militaire eer door de Belgische overheid overgedragen aan Nederland. De militairen vinden hun laatste rustplaats in Ginneken, vlakbij het graf van Chassé. In de dood zijn zij nu verenigd met hun oude commandant.

Voor een uitgebreid en kritisch verslag van de belegering zie *Armamentaria* 17. Deze editie kunt u online bekijken via www.collectie.legermuseum.nl.

Rusland 1812, de eerste maanden

Ijdele hoop op korte oorlog

door Ed Coumans

De geschiedenis van het Nederlandse leger kan in het jaar 1812 alleen maar in gitzwarte letters geschreven worden. Meer dan 15.000 Nederlanders maken deel uit van de Grande Armée, waarmee Napoleon Rusland binnenvalt. De veldtocht loopt uit op een ongekend drama met honderdduizenden doden. Eind 1812 zijn de Nederlandse regimenten van het Franse keizerlijke leger weggevaagd.

Na de twee zware nederlagen bij Austerlitz (1805) en Friedland (1807) tegen Napoleon, kiest de Russische tsaar Alexander noodgedwongen voor een alliantie met Frankrijk. Een verstandshuwelijk dat al snel op de klippen loopt. In 1811 wordt het Napoleon duidelijk dat alleen een militaire actie Rusland in het gareel kan dwingen. Hij begint aan de opbouw van een indrukwekkend leger. Veel soldaten zijn nodig. Nieuwe lichtingen dienstplichtigen worden overal in het keizerrijk opgeroepen, ook in de Nederlandse departementen. Geharde veteranen van het Spaanse front worden overgeplaatst om het nieuwe leger een stevige ruggengraat te geven. Ze verdienen er een aardig centje mee. Zo krijgt de Limburger Johannes Doyen voor zijn overplaatsing een premie van 400 goudfranken.

Napoleons Grande Armée telt uiteindelijk zo'n 600.000 man. Minder dan de helft is Frans. Want ook Frankrijks vazalstaten als de Duitse Rijnbond, Warschau en Italië moeten fors bijdragen. Pruisen en Oostenrijk leveren hulpkorpsen. Zo is de Grande Armée in feite een

Europees leger. Minstens 15.000 Nederlanders telt deze strijdmacht; vrijwel het hele beroepsleger van het oude koninkrijk Holland. En daarnaast vele dienstplichtigen, niet alleen uit Holland maar ook uit eerder door Frankrijk geannexeerde gebieden als Limburg en Zeeuws-Vlaanderen.

Invasie

In de nacht van 23 op 24 juni 1812 slaan onder andere Nederlandse pontonniers bruggen over de Memel. De eerste golf die deze grensrivier tussen het Fransgezinde Hertogdom Warschau en Rusland oversteeft, telt 300.000 man. De invasiemacht is in drieën verdeeld: in het centrum trekt Napoleon met zijn hoofdmacht op richting de oud-Litouwse stad Vilnius. In het noorden wordt zijn flank beschermd door de Franse maarschalk MacDonald met 32.500 man van wie twee derde Pruisisch is. In het zuiden dekken de korpsen van Reynier en Schwarzenberg (Oostenrijkers) de opmars. De Franse hoofdmacht staat tegenover twee Russische legers: Barclay de Tolly met 136.000 en Bagration met 57.000 man. Meer zuidelijk bevindt zich een derde leger

onder Tormasov met 48.000 Russen. Napoleons doel is het Russische leger binnen drie weken te vernietigen. Daarna verwacht hij dat Alexander op Franse voorwaarden vrede zal sluiten. De Russen willen echter geen slag leveren. Hun plan is niet standhouden maar terugtrekken. Zonder noemenswaardige tegenstand bereikt Napoleon dan ook op 28 juni Vilnius. Tot zijn frustratie blijven de Russen elk gevecht uit de weg gaan. Toch staan de Fransen korte tijd later op het punt het leger van Bagration in te sluiten. Een zware en mogelijk fatale nederlaag dreigt voor de Russen. Maar de val klappt niet dicht door het treuzelen van Napoleons broer Jerome. Hij commandeert het Franse korps dat Bagration volgt.

Logistieke nachtmerrie

Er zit voor Napoleon niks anders op dan de Russen te blijven achtervolgen, op zoek naar een beslissende veldslag. Die Franse opmars wordt echter sterk gehinderd doordat de bevoorrading van begin af aan faalt. Al voor de invasie slaan honger en ziekte toe onder de manschappen. Het bevoorraden van zo'n groot leger blijkt

Soldaten van het Russische leger in 1812. (Collectie Legermuseum)

Ritmeester Geisweis van der Netten. (Collectie Legermuseum)

Het 14e, oud-Hollandse, regiment kurassiers. (Collectie Legermuseum)

Een huzaar van het 11e regiment na de slag bij Smolensk. (Collectie Legermuseum)

een logistieke nachtmerrie. Naast het enorme aantal soldaten moeten er ook nog eens duizenden paarden worden gevoed. De problemen met de bevoorrading worden versterkt door het armoedige Poolse en Russische land waar de legers doorheen trekken. “Tot het laatste Pruisische dorp niets als orde, welvaart, zindelijkheid, goede wegen, blijken van industrie, enz. Nauwelijks de Poolse grenzen overschreden, vindt men niets als sporen eener slechte administratie en vuilheid in den hoogsten graad”, zegt de Nederlandse kapitein der genie A. Kool.

De gewone soldaat is vooral bezig met het vinden van eten en drinken. Maar dat is niet altijd ongevaarlijk. Een detachement van 50 Rode Lansiers, een oud-Hollands regiment, fourageert begin augustus in de omgeving van Vitebsk. De lokale bevolking bezweert hen dat er geen vijandelijke troepen in de omgeving zijn. Niettemin wordt het detachement overvallen en weinig lansiers ontkomen.

Toch is niet het Russische leger maar uitputting vijand nummer één van de Grande Armée. Het eerste grotere gevecht van de campagne vindt pas op 25 juli plaats in de buurt van Vitebsk. Honger gecombineerd met hitte en slopende marsen, veroorzaken enorme verliezen aan soldaten. Vooral onder de jonge ongeharde rekruten is er veel uitval. Na enkele weken res-

teren er van maarschalk Ney's korps nog maar 25.000 van de oorspronkelijke 38.000 man. “Een elendig land en nog elendiger mensen, die ik thans aantref; de franschen zeggen allen, nooit een diergelijke campagne te hebben gemaakt ...”, schrijft luitenant Ninaber van het 3e regiment gardegrenadiers naar huis. Niet alleen de soldaten lijden onder de extreme omstandigheden. Ook gaan vele paarden dood. Vervanging veroorzaakt weer andere problemen, merkt het ‘Nederlandse’ 11e huzaren. Dit regiment komt op 14 augustus bij Krasnyj in actie. Samen met andere cavalerie-eenheden voert het drie charges uit, die alle mislukken. Ritmeester Geisweis van der Netten wijt het aan de nieuwe paarden van het regiment. Ze zijn nauwelijks getraind.

Smolensk bestormd

Intussen bereikt maarschalk Oudinot met zijn korps Polatsk. Ten noorden van de Franse hoofdmacht schaduwde hij een Russisch korps onder Wittgenstein. Half augustus wordt bij deze plaats hevige gevechten. Op de 17e valt Wittgenstein de Fransen aan. Oudinot raakt gewond en zijn vervanger, Saint-Cyr, slaat een dag later terug. Het ‘Nederlandse’ 124e regiment infanterie lijdt de 18e zware verliezen. Op het einde van die dag telt de eenheid nog slechts 100 van de 600 man

waarmee ze de slag inging. Ondanks de zware verliezen schrijft d’Auzon de Boisminart, officier in het 124e, trots in zijn herinneringen: “... met innerlijke voldoening kon men diegenen onder de Fransen aanzien, die ... de Hollanders tot nu toe met minachting behandelden.”

Aan twee andere oud-Hollandse regimenten, het 123e infanterie en 14e kurassiers, dankt Saint-Cyr zelfs dat hij de maarschalkstaf, die Napoleon hem voor deze overwinning schenkt, überhaupt kan aannemen. Russische dragonders waren diep de Franse linies binnengedrongen en dreigden Saint-Cyr gevangen te nemen. De Nederlanders reddden de maarschalk in spe uit de benarde situatie.

Steeds verder naar het oosten rukte Napoleon met zijn hoofdmacht op. Hij nadert de belangrijke Russische stad Smolensk. Hier stopt de terugtocht van de Russen. Gevoelig voor de toenemende kritiek beveelt de tsaar de aanval. Maar deze mislukt door onenigheid op het Russische hoofdkwartier. Bagration weigert de bevelen van Barclay op te volgen. Het geruzie dwarsboomt echter Napoleons omsingelingsmanoeuvre. Bagration onderschept de Fransen, omdat hij zich op een plek bevindt waar hij niet had mogen zijn!

Daarop besluit Napoleon Smolensk te belegeren. Hij hoopt hiermee de Russen tot een veldslag buiten de stad te verleiden. Als dat niet lukt, laat de keizer Smolensk bestormen. Een onnodige actie met hoge verliezen. Uiteindelijk trekt Barclay zich verder terug. Dit loopt bijna dramatisch af. Het terugtrekkende Russische leger verdwaalt en stuit op de Franse voorhoede onder Ney. Deze is echter te verrast om snel te reageren. Bovendien bieden enkele Russische eenheden hardnekkig weerstand. Dit is slechts een van verschillende kansen die Napoleon gedurende augustus krijgt om de Russen een beslissende slag toe te brengen. Maar vooral door het gepruts van zijn maarschalken gaan ze alle verloren.

Nu hij zijn doel Rusland snel verslaan niet heeft bereikt, vindt Napoleon dat hij geen andere keuze heeft dan doorgaan naar het 150 km verderop gelegen Moskou. Met 160.000 man vat hij de twee weken durende mars aan. Maar voordat hij Moskou bereikt, krijgt Napoleon wat hij zo graag wil, een grote veldslag. Wordt vervolgd.

Literatuurselectie

Lieven, Dominic, *Russia against Napoleon*

Zamoyski, Adam, *1812*

Kool, A., *De Russische veldtocht van 1812*

Jassenboekje

door Hans Buurman

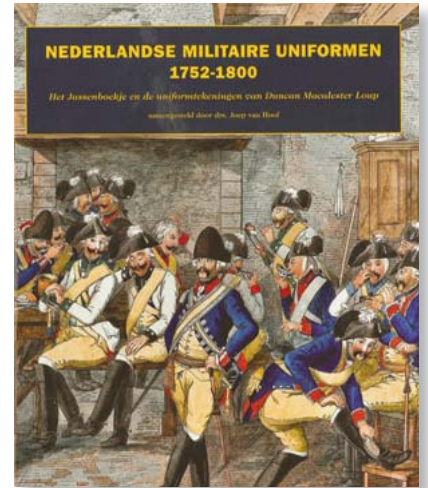
Met een grote plof viel op een zaterdagmorgen een pakje via de brievenbus op de deurmat. Dat het boek een dergelijke plof gaf verbaasde me eigenlijk; ik verwachtte geen dik boek. Althans geen boek zoals de schitterende uitgave *Nederlandse militaire uniformen 1752-1800*, een must voor iedereen geïnteresseerd in uniformen van het Staatse en het Bataafse leger. Een boek met 320 bladzijden, waarvan er zo'n 170 schitterende, paginagrote afbeeldingen bevatten.

Het werk bestaat uit drie delen. Beginnend met een korte tekst over de herkomst van de tekeningen en de aquarellen, volgt daarna een korte inleiding over het Staatse en Bataafse leger in de achttiende eeuw en een uiteenzetting over de uniformering van beide legers. Het eerste deel sluit af met een beschrijving van het oorspronkelijke Jassenboekje en de serie aquarellen.

Het Jassenboekje is een uitgave uit 1884 met daarin een overzicht van de uniformjassen van de cavalerie- en infanterieregimenten uit de jaren 1752-1795.

Het tweede deel is een facsimile van dat Jassenboekje. Zo'n 115 tekeningen met in profiel de uniformen van de Staatse en Bataafse regimenten uit de tweede helft van de achttiende eeuw. De tekeningen uit het Jassenboekje zijn al eerder gebruikt in publicaties. Het complete overzicht is wel nieuw.

Het laatste deel van het boek bevat afbeeldingen van ruim 50 gedetailleerde aquarellen van Macalester Loup. De militairen van de Staatse cavalerie- en infanterieregimenten uit de jaren 1716-1780 staan hierop ten voeten uit en in vol ornaat. Macalester Loup diende van 1767 tot 1785 in het Staatse leger en maakte als amateurtekenaar de aquarellen.

Al met al is het een bijzonder boek voor de liefhebber.

Nederlandse militaire uniformen 1752-1800. Het Jassenboekje en de uniformtekeningen van Duncan Macalester Loup, Joep van Hoof (samenstelling), Den Haag en Wenen 2011, ISBN 978 3 902526 47 2, 39,50 euro. Als Vriend krijgt u het boek in de museumwinkel voor 29,50 euro op vertoon van uw Vriendenpas. U kunt uw exemplaar ook bestellen via winkel@legermuseum.nl of bel (015) 215 05 00.

Soesterberg, here we come!

En weer is er een grote stap gezet in het nieuwbouwproces: Heijmans@ventures is het beoogde consortium dat de ontwikkeling, bouw en onderhoud van het nieuwe Nationaal Militair Museum op de voormalige vliegbasis Soesterberg voor zijn rekening zal nemen! Dit voornemen is gebaseerd op de beoordeling van de inschrijvingen van de drie consortia die medewerkers van het Militaire Luchtvaart Museum, het Legermuseum, Defensie en de Rijksgebouwendienst hebben uitgevoerd. Dit was een enorme klus. Want, alle drie de consortia hadden een prima plan ontworpen en al deze plannen voldeden aan onze wensen. De uiteindelijke keuze is dan ook het resultaat van een zorgvuldige afweging. Zo kunnen we niet alleen zeker zijn dat we met het consortium in zee gaan dat het beste plan heeft, maar ook aantonen dat de besluitvorming objectief en transparant heeft plaatsgevonden. Het winnende consortium zal de komende 25 jaar onze partner in Soesterberg zijn. Een partner die verantwoordelijk is

voor een groot deel van de ondersteunende dienstverlening. Naast het ontwerpen van het museumcomplex en het bouwen daarvan, voert het consortium ook een aantal ondersteunende taken uit. Bijvoorbeeld de beveiliging, catering, baliewerkzaamheden en de museumwinkel. De echt museale taken, zoals het maken van tentoonstellingen, presentaties en activiteiten voor het publiek, en het beheren en onderzoeken van de collectie blijven – natuurlijk – de verantwoordelijkheid van de museumorganisatie. Op 8 mei 2012 wordt het contract getekend en hebben we weer een grote stap gezet naar dat machtig mooie militaire museum in Soesterberg. Want indrukwekkend wordt het. En groot! Als je tekeningen, collages en artist's impressions van de museumgebouwen, de evenemententerreinen en de depots voor onze collectie ziet, dan kun je eigenlijk niet wachten tot het moment dat dit nieuwe museumcomplex opgeleverd wordt. Dat wordt dus 2014. Na een periode van inhuizen van de collectie en

gereedmaken van de expositie, zullen we na een korte tijd van proefdraaien de poorten van het museum in het najaar van 2014 openen. Ik kan niet wachten.

Voor het zover is, moet er nog heel veel gebeuren. Bijvoorbeeld het verhuizen van de twee museale collecties. Maar ook het ontwikkelen van de nieuwe organisatiestructuur met de zelfstandiging van het Militaire Luchtvaart Museum, Mariniersmuseum en Marinemuseum en daarnaast het samenvoegen in één stichting van deze drie met het al zelfstandigde Legermuseum en Marechausseemuseum. En dat alles in een tijd van bezuinigingen die ook de musea hebben getroffen. Maar een ding is duidelijk: Soesterberg, here we come!

Chris Ronteltap
algemeen directeur Legermuseum

Bijzondere aanwinst

Lontslotmusket van het Staatse leger

door Mathieu Willemsen

Het Legermuseum heeft zijn collectie uitgebreid met een belangrijk object: een lontslotmusket, dat aantoonbaar afkomstig is van het Staatse leger uit de periode van de opstand tegen de Spanjaarden. De musket komt uit het toenmalige Staatse arsenaal van Emden. Deze aanwinst is mogelijk gemaakt door financiële ondersteuning van de Vrienden van het Legermuseum.

Het arsenaal van Emden is vanaf het begin van de zeventiende eeuw door het Staatse leger opgebouwd. De eerste vermeldingen over deze Rüstkammer stammen uit de zestiende eeuw. Emden is het enige arsenaal waar de uitrusting en bewapening van het Staatse leger bewaard is gebleven. Tegenwoordig bevindt zich deze bijzondere collectie in het Ostfriesisches Landesmuseum. Onlangs wist het Legermuseum in het bezit te komen van een lontslotmusket afkomstig uit dit arsenaal. Het geweer, dat gedateerd kan worden tussen 1600 en 1650, is compleet met zijn furket en is zowel bovenop de loop (met de letter E) als op de kolf (E 16) voorzien van eigendomsmerken van het Emders-arsenaal. Gezien de zware uitvoering van de musketten uit deze periode was het onmogelijk om de geweren uit de vrije hand af te vuren; dit diende te gebeuren door de wapens te laten rusten op de furket die in de grond was gestoken. Het wapen is vermoedelijk in de Duitse stad Suhl vervaardigd.

Nederland en Emden

De Duitse handelsstad Emden, gelegen aan de Dollard ten oosten van Groningen, kende aan het einde van de zestiende eeuw een periode van grote bloei. Deze bloei was grotendeels te danken aan de strijd van de opkomende Nederlandse republiek tegen de Spaanse overheersing. Door deze opstand waren belangrijke Nederlandse havensteden geblokkeerd. Zo kon Emden zich ontwikkelen tot een van de belangrijkste overslaghavens aan de Noordzee. Daarnaast waren vele Nederlandse protestanten vanuit het zuiden gevlucht naar deze stad ten oosten van Groningen. Alleen al in de periode 1570-1600 vestigden zich hier zo'n 6.000 Nederlanders. De stad Emden kreeg daardoor voornamelijk een protestants karakter (zo vond hier in 1571 de eerste Synode van de Nederlands Gereformeerde Kerk plaats). Dit botste met de katho-

In het hout staat het eigendomsmerk van het arsenaal uit Emden: de letter E met het nummer 16. (Collectie Legermuseum)

In de loop staat de letter E van Emden. (Collectie Legermuseum)

lieke graaf van Oost-Friesland die over het gebied heerste. In 1595 verklaarde de stad zichzelf dan ook onafhankelijk. Toen de graaf in 1602 de stad opnieuw probeerde in te nemen, werd de hulp ingeroepen van Nederlandse troepen. Bij het verdrag dat in 1603 in Den Haag werd ondertekend, moest de graaf zijn nederlaag erkennen en zelfs toestaan dat er in de stad een Nederlands garnizoen werd geplaatst. Emden werd hiermee in feite een staat onder protectie van de Nederlandse republiek. In de navolgende jaren braken regelmatig ongeregelde heden uit tussen de stad en de graaf, maar pas in 1744, met de overname van Oost-Friesland door Pruisen, zouden de Nederlandse troepen weer uit de stad vertrekken.

Het lontslotmusket met de bijbehorende furket. Om het wapen af te vuren, moest eerst de furket in de grond worden gestoken. Daarna werd het geweer op de furket gelegd en afgevuurd. Over het algemeen schoot men niet over afstanden die veel groter waren dan zo'n 100 meter. Het kaliber van deze musket is 19 mm. (Collectie Legermuseum)

Het noordelijk front in 1672

Bommen van de bisschop

door Ed Coumans

Zomer 1672: de Republiek lijkt weerloos tegen de legers van de Franse koning Lodewijk XIV en zijn bondgenoten. Terwijl de Hollanders redeloos, reddeloos en radeloos zijn, bijten Friezen en Groningers dapper van zich af. Hun tegenstanders zijn niet van hetzelfde kaliber als de Franse bevelhebbers Turenne en Condé. Maar een bisschop met de bijnaam Bommen Berend mag je ook niet onderschatten.

Voordat hij met zijn machtig leger aanvalt, sluit Lodewijk XIV de Republiek in met een gordel van bondgenoten. Daartoe behoren onder meer de bisschoppen van Keulen en Münster. Zij leveren niet alleen troepen, maar ook een uitvalsbasis voor de Fransen. De Zonnekoning is namelijk van plan de Republiek vanuit het oosten aan te vallen.

Verwaarloosd leger

Maximiliaan van Wittelsbach is bisschop van zowel Keulen als Luik. Zijn grondgebied ligt langs de Maas en Rijn en biedt het Franse leger een ideale opmarsroute. Maximiliaan sukkelde een beetje het bondgenootschap in. Niet hij maar zijn eerste minister Willem van Fürstenberg heeft de touwtjes in handen en is de echte architect achter de alliantie. Ook de ambitieuze Münsterse bisschop Bernard van Galen is niet moeilijk over te halen. Hij maakt aanspraak op delen van Noordost-Nederland. Sinds 1650 zwaait deze vorst de bisschopsstaf. Münster grenst aan het oosten van de Republiek, van de Achterhoek tot de Dollard. Van Galen's bijnaam, Bommen Berend, maakt wel

Bommen Berend oftewel bisschop Bernard van Galen van Münster. (Collectie Legermuseum)

duidelijk dat hij meer geloof hecht aan het zwaard dan aan het woord. In 1672 valt hij voor de tweede keer de Republiek binnen. Zeven jaar eerder poogde hij ook al met geweld zijn aanspraken te doen gelden. De Republiek was toen op zee verwickeld in een oorlog met de Engelsen. Van Galen profiteerde hiervan. Tot aan de vesting Bourtange voerde zijn triomfantelijke opmars. Daar keerde het tij. Het Staatse garnizoen verraste een overmacht aan Münsterse in de slag bij Jipsinghuizen. Toen ook het Münsterland werd bedreigd, moest Van Galen zich terugtrekken.

Het succes van Münster in de oorlog van 1665 is een veeg teken voor het Staatse leger. De Republiek leert haar les echter slecht. De heersende regentenklik heeft het landleger zwaar verwaarloosd. En ondanks de duidelijke Franse dreiging wordt te laat begonnen met de wederopbouw. De 21-jarige Willem III wordt pas in februari 1672 benoemd tot kapitein-generaal van het Staatse leger en krijgt geen kans om verbeteringen door te voeren. De Fransen beschikken daardoor over veel meer en veel beter geëfende soldaten. Bovendien hebben ze uitstekende bevelhebbers als Condé, Luxembourg en Turenne. De laatste moet in de Franse geschiedenis waarschijnlijk alleen zijn meerdere erkennen in Napoleon.

Opnieuw Bourtange

Juni 1672 is een nachtmerrie voor de Republiek. Langs de Rijn zet Lodewijk XIV de aanval in. De Fransen walsen over de Staatse troepen heen. In enkele weken staan ze al aan de Hollandse Waterlinie. Ook in het noordoosten van de Republiek ziet het er donker uit. Hier rukte het 30.000 man sterke leger van Münster en Keulen probleemloos op. Overijssel en Drenthe worden onder de voet gelopen. De door haar ligging strategisch belangrijke maar

Carl von Rabenhaupt, commandant van het Staatse leger in Groningen. (Collectie Legermuseum)

zeer verwaarloosde vesting Coevorden houdt een week stand. Bommen Berend's artillerie beslecht echter de strijd. 11 juli volgt de overgave. Pas in Groningen en Friesland onder vinden de bisschoppen krachtige weerstand. De stad Groningen is het volgende doel. Van Galen wil deze plaats insluiten door Assen en Bourtange in te nemen. Maar opnieuw weerstaat Bourtange hem. Van Galen gooit het over een andere boeg: 200.000 gulden biedt hij kapitein Prott en zijn officieren om de vesting over te geven. De kloelike kapitein antwoordt dat er 200.000 kogels op de bisschop wachten. Het verzet van Bourtange en de vele inundaties rondom Groningen maken dat Van Galen de stad alleen vanuit het zuiden kan aanvallen. Het beleg begint op 19 juli. De 70-jarige uit Bohemen afkomstige Carl von Rabenhaupt voert het bevel in Groningen en kan rekenen op een sterk garnizoen van 5.000 man. Opnieuw zet Bommen Berend zijn artillerie in om de Groningers te knechten. Ook probeert hij tevergeefs de inundaties af te tappen. De cruciale plaatsen in de waterlinie worden echter hardnekkig verdedigd door dragonders

en gewapende boeren. Daardoor blijft ook de verbinding naar het noorden open en Groningen krijgt volop voorraden en versterking. Voor de belegeraar is de bevoorrading juist een groot probleem. Münster en Keulen verliezen veel soldaten door de strijd maar ook door ziekte en desertie. Daarnaast lijdten de Keuls-Münsterse troepen nederlagen rondom de stad Groningen bij Garrelsweer en Noordhorn. Op 27 augustus blazen de bisschoppen de aftocht. Bij de belegering verliezen ze maar liefst 10.000 man.

Verrassingsaanval op Coevorden

In Friesland heeft Van Galen niet meer succes. Bij Heerenveen stoppen de Friese schutterijen en Staatse troepen de bisschoppelijke opmars. Daarna zet de Staatse commandant luitenant-generaal Hans Willem van Aylva de tegenaanval in. Zo wordt onder meer op 2 september Blokzijl heroverd. De aanvallers krijgen steun vanuit het stadje: gewapende inwoners veroveren een deel van de wallen en weten een poort te openen.

Intussen wordt de Frans-Keuls-Mün-

Staats officier van het geschut, 1672. (Collectie Legermuseum)

Fransse fuseliers bedienen een kanon onder toezicht van een artilleriecommissaris, 1672. (Collectie Legermuseum)

terse coalitie bedreigd vanuit het oosten door een Duits keizerlijk leger onder bevel van de geslepen Raimondo Montecuccoli. De diplomaten van de Republiek hebben niet stilgezeten: met Spanje, Brandenburg en de keizer van het Duitse Rijk zijn allianties gesloten. De bisschoppen moeten daardoor een deel van hun leger huiswaarts sturen. Staatse troepen rukken vervolgens vanuit Friesland en Groningen op naar het zuiden. Coevorden valt na een verrassingsaanval op 30 december. Het Münsterse garnizoen doet niets aan de bevroren gracht. En met biezen bruggen over het ijs slagen de aanvallers erin de stad binnen te dringen en vervolgens de bezetting te overweldigen. In die winter weet de inmiddels ook tot stadhouder benoemde Willem III het Staatse leger aanzienlijk te versterken. Met succes, want aan de Franse onoverwinnelijkheid komt een einde. In juni 1673 wordt Naarden heroverd en half oktober ondermijnt Willem met een gedurfde zet de Franse positie op Staats gebied: met 12.000 Nederlandse en Spaanse troepen slaat hij toe in het bisdom Keulen. Samen met het keizerlijke leger onder Montecuccoli verovert hij Bonn, de strategisch belangrijke Rijnvesting en residentie van Maximiliaan van Wittelsbach. Het dwingt de Keulse bisschop op de knieën. Zijn confrater in Münster ziet de cruciale verbinding met Frankrijk verbroken. Voor de Fransen is het verder onmogelijk troepen in de Republiek te handhaven.

Daardoor verplaatst de strijd zich naar de Spaanse Nederlanden.

Van Galen geeft de moed nog niet op. Hij probeert in augustus 1673 opnieuw het strategisch gelegen Coevorden in te nemen. De elementen komen de Staten hier te hulp. Door een hevige storm breekt een dam en 1.400 Münsterse soldaten verdrinken. Toch vindt Bommen Berend het geen 'teken van boven' en valt in maart 1674 opnieuw Groningen aan. Maar de nieuwe dreiging van de Duitse keizer en het gemis van Franse steun dwingen Van Galen om in mei alle bezet gebied in de Republiek te ontruimen.

Bisschop Bernard maakt een heuse volte-face. Hij verdrijft de Fransen uit zijn bisdom en stuurt zelfs troepen om zijn nieuwe bondgenoten te ondersteunen. Het zijn zijn laatste daden, want in 1678 als de strijdende partijen de Vrede van Nijmegen sluiten, sterft Bernard van Galen. In bed als een bisschop.

Literatuur

Bosscha, J., *Neêrlands heldendaden te land Nimwegen*, Olaf van, 'Deser landen krijchsvolck'. *Het Staatse leger en de militaire revoluties 1588-1688*

Schulten, C.M. en J.W.M. Schulten, *Het leger in de zeventiende eeuw*

Uijterschout, I.L., *Beknopt overzicht van de belangrijkste gebeurtenissen uit de Nederlandsche krijgsgeschiedenis van 1568 tot heden*

Het vernieuwde Airborne Museum

door Edwin Ouwejan

In september 1944 is Oosterbeek en omgeving een brandhaard. De slag om Arnhem is begonnen: een strijd die de Britse landingstroepen, de 'rode duivels van Arnhem', verliezen. Het is echter een heroïsche nederlaag en staat symbool voor de Britse onverzettelijkheid tijdens de Tweede Wereldoorlog. Veel Britten maken jaarlijks een pelgrimstocht langs de route van het Airborneleger. Het Airborne Museum Hartestein in Oosterbeek is vast onderdeel hiervan.

Na de landing in Normandië in juni 1944 verloopt de opmars van de geallieerden voorspoedig. Eind augustus zijn de grenzen van Duitsland bereikt. Tegelijkertijd nemen de logistieke problemen toe: er is onvoldoende benzine en munitie om over een breed front Duitsland binnen te vallen. Opperbevelhebber Eisenhower kiest uiteindelijk voor het riskante plan van veldmaarschalk Montgomery. Die wil met een snelle, geconcentreerde speerbeweging via de brug over de Rijn bij Arnhem het Duitse industriële hart veroveren. De oorlog kan zo voor de kerst zijn beëindigd! In slechts enkele weken wordt door de staf van Montgomery een strijdplan opgesteld. Een grote rol in het plan is weggelegd voor het 1e Allied Airborne Army. Deze luchtmobiele eenheden, bestaand uit parachutisten en glider (zweefvliegtuig) troepen, zijn het dure paradepaardje van de geallieerden. Zij zijn na de landing in Normandië niet meer ingezet. Knarsetandend zitten zij in Engeland op hun handen en vechten vooral tegen de verveling. Het wordt nu tijd om optimaal van deze elitetroepen gebruik te maken. Langs de route van Eindhoven naar Arnhem moeten Amerikaanse, Poolse en Britse landingstroepen de belangrijkste bruggen bezetten. Tegelijkertijd moeten de grondtroepen via een smalle weg vanaf de Belgische grens naar Arnhem optrekken. Volgens het plan moet dat in twee dagen lukken. Helaas zijn de plannen mooi, maar in de praktijk onrealistisch.

Market Garden: mislukt plan

De gehele operatie, genaamd Market Garden, zal een tragische mislukking worden. Wat zijn de oorzaken hiervan? Ten eerste zijn er te weinig transportvliegtuigen beschikbaar. Daarom wordt de landing verspreid over verschillende dagen. Het gevolg

De Airborne Experience: het voelen en beleven van de strijd om Arnhem. (Foto: Edwin Ouwejan)

is dat de troepenmacht die als eerste voet aan de grond zet te zwak is om snel toe te slaan. Ten tweede hebben de geallieerden enorm veel pech met de onverwachte aanwezigheid van goed bewapende Duitse troepen in het landingsgebied. Die troepen waren weliswaar aan het herstellen van de gevechten in Normandië en aan het Oostfront, maar waren wel in staat om snel en hard terug te slaan. Ten derde durven de planners de troepen niet vlak bij de brug te laten landen: er is niet genoeg plaats en het luchtafweergeschut rondom Arnhem is te sterk. Daarom wordt ervoor gekozen om op meer dan zes km van Arnhem te landen bij Oosterbeek. Door de afstand en de langzame opbouw van de troepen is het verrassingseffect van de aanval compleet verdwenen. En daarmee is een van de meest cruciale succesfactoren van lichtbewapende luchtlandingseenheden tenietgedaan! Ten vierde is de voortgang van de grondtroepen te positief ingepland. Binnen een dag liggen de grondtroepen al ver achter op het schema. Tot slot gaat er van alles mis met de communicatiemiddelen. De troepen hebben onderling geen radioverbinding, waardoor de bevelhebbers zelf op pad moeten en veelal afwezig zijn op hun hoofdkwartier.

Hartestein in de vuurlinie

De bevelhebber van de 1e Britse Luchtlandingsdivisie, generaal-majoor Roy Urquhart, vestigt na de landing zijn hoofdkwartier in Hotel Hartestein. Een klein deel van zijn troepen trekt snel op naar de brug bij Arnhem. Deze brug is vier dagen in handen van de Britten onder leiding van luitenant-kolonel Frost. De noodzakelijke grondtroepen blijven echter uit en onder felle Duitse druk trekken de para's zich terug. Bij Oosterbeek wordt een defensieve lijn opgezet. Die wordt steeds meer teruggedrongen. Hotel Hartestein is het decor van verbitterde gevechten en wordt grotendeels verwoest. De situatie is uitzichtloos en Urquhart besluit zijn troepen terug te trekken over de Nederrijn. Uiteinde-

Het museum met nieuwe ingang en museumwinkel. (Foto: Airborne Museum Hartestein)

Hartestein

lijk lukt het om een deel van de soldaten in het holst van de nacht de rivier over te brengen.

Museum gemoderniseerd

Na de oorlog wordt hotel Hartestein opgebouwd en weer in gebruik genomen. In 1980 wordt de collectie van het Airborne Museum overgebracht naar het hotel dat in 2009 grondig wordt verbouwd en gemoderniseerd. Er is een aparte ontvangstruimte gecreëerd en een enorme ondergrondse ruimte toegevoegd aan het complex.

Het museum geeft een helder overzicht van de strijd rondom Arnhem. Een korte film bij de start van de tentoonstelling plaats alles in de juiste context. Vervolgens zijn er voorwerpen, uniformen en wapens te zien van de strijdende partijen. Daarbij wordt met duidelijke teksten, kaarten en foto's het verloop van de strijd uitgelegd. Indrukwekkend is het levensgrote model van een Britse parachutist. Zwaar beladen met zijn uitrusting ziet hij eruit als een Michelin-mannetje. Extra munitie, uitrusting en persoonlijke wapens zitten in een zogenaamde 'kit bag' verbonden met een koord om zijn middel. Het is een wonder dat deze soldaten de landing heelhuids wisten te overleven.

Kinderen kunnen zelf ervaren hoe het is om een Lee Enfield-geweer vast te houden; dat biedt even afleiding terwijl de ouders rustig verder kunnen kijken. De tentoonstelling behandelt alle aspecten van de strijd, zoals de verzorging van de gewonden, de

Een zwaar beladen Britse parachutist. (Foto: Edwin Ouwejan)

Diorama in de kelder van het museum. (Foto: Edwin Ouwejan)

situatie van de burgers, de betrokkenheid van het verzet en de inzet van Poolse troepen. Op de begane grond is een leeszaal waar tijdens vakanties activiteiten voor kinderen worden verzorgd. De kelder bevat een aantal diorama's zoals dat van Urquhart's hoofdkwartier in de wijnkelder van het hotel. De diorama's geven een goed beeld van de benauwde situatie van de troepen.

Airborne Experience

De nieuwe 'Airborne Experience' probeert de bezoeker met beeld, geluid en licht een indruk te geven van de ervaringen van een Britse soldaat van de landing tot de terugtocht over de Nederrijn. Het motto van de Airborne Experience is 'Voelen = Weten'. Bezoekers moeten de oorlog 'zelf ervaren in al z'n hevigheid'. De start van de Experience is de romp van een glider die op weg is van Engeland naar Arnhem. Vervolgens langs een jeep met aanhanger die wordt uitgeladen. Daarna op weg naar Arnhem. Het hoogtepunt is een straat in de stad met verwoeste huizen, een Brits kanon en Duits afweergeschut. Geluiden en lichteffecten moeten het gevoel van de gevechten in de straten overbrengen. Gelet op het aantal prijzen waarvoor het museum is genomineerd, wordt de Airborne Experience door velen als zeer positief ervaren. Kinderen zullen het zeker spannend vinden, voor de kleintjes is het echter té spannend. Al met al past deze Experience goed in de huidige tijd waarin geschiedenis op interactieve en levendige manier moet worden gebracht. Een trend die al jaren geleden uit Groot-Brittannië is overgewaaid. Naast beleving moet het ook een stuk duiding geven. Of dat lukt is een vraag. De kern van het museum blijven de unieke voorwerpen en het verhaal van een brug te ver. Dat verhaal boeit op zichzelf al genoeg. Het besef dat het museum ook echt het decor is geweest van een heroïsche strijd geeft genoeg stof tot beleving en bezinning. In Hartestein is de geschiedenis zonder meer zichtbaar en voelbaar. Een indrukwekkende ervaring.

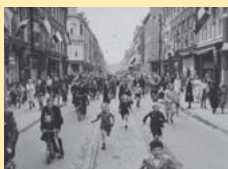
AGENDA

Tentoonstellingen

- t/m 2012 Foto-expositie 'Snipers'. Foto's gemaakt tijdens verschillende trainingen van het Korps Commandotroepen
- t/m 2012 Prins Maurits en de Tachtigjarige Oorlog
- t/m 2012 Onder Vuur. Militaire dilemma's, interactieve filmpresentatie
- t/m 2012 Actie Zone: van groentje tot generaal in drie kwartier
- t/m 2012 Toernooiridders. Klaar voor de strijd?
- Vanaf 27 april 2012 Vreemden in het vizier. Fotoalbums van Duitse soldaten uit de Tweede Wereldoorlog

Activiteiten in het museum

28 april t/m 6 mei Meivakantie en Bevrijdingsdag

Met indrukwekkende verhalen van historische personages en demonstraties van infanterietactieken besteden we aandacht aan de oorlog en bevrijding in de meivakantie.

Op 5 mei viert Nederland feest, zo ook het Legermuseum. We geven de bezoekers een indruk van wat een gevecht om vrijheid inhoudt en hoe het is om in oorlogstijd te leven. Zo wordt het museum 's ochtends daadwerkelijk bevrijd van een bezetter. Een verzetsvrouw toont haar onderduikersruimte en vertelt over haar daden in het verzet. En een soldaat wijdt uit over een bijzondere veldslag.

De deskundige vertelt ...

Elke eerste donderdagochtend van de maand organiseert het museum een lezing over een interessant militair-historisch onderwerp. De lezingen zijn bij uitstek ook een gelegenheid om met kenners van gedachten te wisselen.

- Donderdag 3 mei Deze eerstvolgende lezing wordt gegeven door Hans van Lith. Onder de titel 'Hongerwinter in Amsterdam' haalt hij herinneringen op aan de Hongerwinter: een bijzondere en barre periode.
- Donderdag 7 juni Gijs Scholtens vertelt over de periode van in totaal zeven maanden die hij in 2007-2008 is uitgezonden als reserve-officier. Als lid van het Provinciaal Reconstructie Team van de Taskforce Uruzgan droeg hij bij aan het herstel van het Afghaanse justitieapparaat. Een lezing over zijn ervaringen en het nut van onze inspanningen in Afghanistan.
- Donderdag 6 september Jacques Bonewit werkt bij de Rotterdamse Douane in het laboratorium voor praktische vernieuwingen en zal spreken over niet-militaire overheidsbewapening.

De lezingen zijn gratis en vinden plaats in het CIC op de tweede etage van het Legermuseum. Ze beginnen om 10.00 uur en eindigen om 11.30 uur. U bent vanaf 9.45 uur welkom. Wilt u een lezing bijwonen? U kunt zich aanmelden via communicatie@legermuseum.nl.

Het Collectie Informatie Centrum (CIC) is ook geopend op de eerste zaterdag van de maand. Hebt u vragen over de collectie (ook te stellen via vraagbaak@legermuseum.nl) of wilt u onderzoek doen naar een specifiek militair-historisch onderwerp, dan bent u van harte welkom.

Voor meer informatie en het exacte programma zie: www.legermuseum.nl.

NIEUWE VRIENDEN

J.G. Frenay	Naarden
G.J.M. Polman	Amersfoort
M. van der Velde	Westzaan
J.G.A. Fetter	Leidschendam
H.G. Assendelft	Nieuw-Vennep
R.F. Reinders Folmer	Amsterdam

OOK VRIEND WORDEN?

Zie www.vriendenlegermuseum.nl

Uw Vriendschap wordt beloond:

- vernissages in museum (inclusief gratis introductie)
- het jaarboek Armamentaria
- driemaal de Nieuwsbrief
- deelname aan jaarlijkse Vriendendag
- gratis toegang tot museum en bijzondere tentoonstellingen

COLOFON

De Nieuwsbrief verschijnt driemaal per jaar.

Redactie	Hans van Lith
Hans Buurman
Edwin Ouwejan
Heleen Bronder
Ed Coumans (eindredactie)
Vormgeving en drukwerk	De Swart BV,
Den Haag
Uitgever	Stichting Vrienden van het Legermuseum
Secretariaat	Antwoordnummer 11228,
2600 WC Delft
tel.: (015) 214 23 76*
fax: (015) 214 39 16
*alleen op donderdag- of vrijdagmorgen
e-mail: secretariaat@vriendenlegermuseum.nl
Website	www.vriendenlegermuseum.nl
Webmaster	Henk Goos
Webredacteur	Guus van Leeuwe
ISSN	1569-4305